

COMENTARIU

2019 Psihismul persoanei în perspectivă evoluționistă. din manuscrisul Zece mari sindroame ale psihopatologiei și echivalentul lor în normalitate

2025

Psihologia evoluționistă stimulează o regândire a infrastructurii psihismului uman, care să fie utilă configurării unui model coerent al acestuia. Tradiția psihologiei occidentale a afirmat de la început – prin Aristotel - existența unui psihism la animale (lipsit de unele atribute ale celui uman)...dar.. în perioada Modernității Europei dualismul lui Descartes a negat psihismul animalelor (considerate ca simple automate). În sec XIX Darwin formulează tema derivării psihismului uman din cel animal în perspectivă evoluționistă, invocând selecția naturală (și sexuală) ca factori dinamizatori ai acestui proces, mediat genetic. În sec. XX, după elaborări mai ample în studiul geneticii și antropogenezei, această problemă a fost reluată, acceptându-se că și la oameni s-ar putea accepta o parțială transmitere genetică de tip „modular,, (prin intermediul unor rețele neuronale din creier). a unor predispoziții de a răspunde specific la unii stimuli ambientali; desigur, în cadrul „lumii umane,, și a fenomenologiei psihismului uman. Astfel de „structuri cerebrale,, de susținere a unor funcții psihologice specifice, au fost circumscrise pentru : - structuri cerebrale ce stau la baza relațiilor cu alte persoane („creierul social,,).. și acțiunea cu scop („funcțiile executive,,).. montarea stărilor dispoziționale afective (anxioase, agresive, de inhibiție depresivă de relație expansivă)..cele ale autopercepției delimitative (schema corporală) și autoevaluative. Pentru psihismul uman un rol deosebit îl joacă limbajul său specific, care și el are structuri cerebrale ce-l susțin (limbaj care se învață,, aproape spontan, prin simpla maturare în mediu interpersonal lingvistic). Aparte la psihismul uman, e mai ales capacitatea sa de a opera pe modele meta-reprezentative (imaginativ probabiliste și abstract conceptuale)

În plus, o înțelegere a organizării și funcționării specificului psihismului uman nu e posibilă fără a se ține cont de specificul lumii umane. Lume în care, rețele de persoane conștiente sunt angrenate în practici instituționalizate, ghidate de norme și valori; în care logosul (limbajul specific uman) întreține un plan narativ teoretic abstract. Psihismul uman se cere înțeles și ca „introjectând,,...ca preluând coordonatele ansamblului lumii sale umane (alte persoane, instituțiile normele , valorile.. logosul),,,astfel încât motivațiile sale.. precum și deciziile și acțiunile.. sunt corelate cu această inserție în lumea sa umană.

ANEXA 1 2019

Psihism animal și psihism uman în perspectivă evoluționist culturală. Psihologia evoluționistă

1.4. Psihism animal și psihism uman. Psihologia evoluționistă

Faptul că psihismul e comun omului și animalelor a fost sesizat încă din antichitate de către Aristotel, cu precizarea că ultimul e caracterizat prin *nous* – intelect. După Renaștere, dualismul lui Descartes a negat psihismul animalelor, considerate ca simple automate. Psihologia experimentală din sec.XX, atât prin doctrina comportamentalistă cât și prin cea configuraționistă a reactivat ideea că mare parte din funcțiile psihice ale omului pot fi studiate la animale: atenția, percepția, memoria, învățarea, decizia în condiții de risc, emoțiile, atașamentul etc. S-a dezvoltat apoi o psihologie animală care a căpătat importanță deosebită odată cu etologia, disciplină ce studiază comportamentul animalelor în mediul lor natural de viață. S-a evidențiat astfel complexitatea mai ales la vertebratele superioare a comportamentelor etichetate tradițional ca instinctive. Așa sunt: - perioada de rut, implicând ritualurile de curtare și lupta pentru poziția alfa a masculilor; - delimitarea teritoriului; amenajarea locuinței, creșterea și instruirea puilor, inclusiv comportamentul de joc; - strategiile de căutare a hranei, de atac, apărare, evitare, asigurare;- comunicarea intraspecifică, etc. S-a stabilit apoi că o serie de comportamente de tip instinctiv sunt transmise genetic astfel, încât ele să se manifeste la o anumită vârstă, când e predictibil (dar și necesar) să se întâlnească anumiți factori de mediu (stimuli informativi) care „impregnează” individul, dau contur definitiv respectivului comportament, devenind ulterior declanșatorii comportamentului său.

Evoluționismul lui Darwin s-a reactivat în sec. XX după ce s-au realizat importante progrese în genetică. Treptat a ajuns în prim plan ideea că prin selecția naturală și sexuală s-au reținut nu doar caracteristicile corporale, morfologice, care

susțin performanțele; ci, mai ales, modele comportamentale adaptative. Comportamentele ce se dovedesc utile pentru hrănire, salvare, multiplicare, sunt susținute de anumite rețele neuronale și se constituie în „moduli psihocerebrali” care sunt suportul modelelor de comportament adaptative. Selecția și transmiterea genetică transgenerațională a acestora s-ar face pe această cale a genelor ce susțin formarea encefalului. Ne plasăm acum la un nivel al evoluției ființelor vii în care existența, supraviețuirea și progresul indivizilor și a speciilor, cade tot mai mult în sarcina prelucrării informațiilor de către sistemul nervos central. Evoluția în această direcție susține teleencefalizarea, creierul devenind tot mai complex, astfel încât antropoide și la om întâlnim un encefal „triuin” (în formularea lui McLean), ce conține un strat „reptilian”, unul „mamilar” și unul „neomamilar”.

Ideea „modulilor psihocerebrali” prin intermediul cărora se selectează și se transmit comportamentele adaptative a fost lansată în 1980 de către Fodor. Inițial, modulii aveau în vedere susținerea de către structuri neurocerebrale precise a unor comportamente bine determinate, încapsulate, care se declanșează cvasiautomat și funcționează relativ rigid, consumând puțină energie; iar absența lor ar determina un deficit specific. Această schemă a fost apoi nuanțată, avându-se în vedere și scheme comportamentale care nu susțin decât coordonatele de bază a unor domenii de reacție comportamentală. Iar manifestările efective pe care individul le va dezvolta, se determină într-un tot mai important procent prin învățare și decizie conjuncturală în funcție de parametrii situaționali. Se configurează astfel ideea că, direcția evolutivă a complexificării comportamentului psihic al animalelor, are în vedere operarea pe modele ale realității situaționale date, ce face trimitere la memorie. Modele în cadrul cărora, problema pe care o ridică percepția unei situații actuale, e proiectată pe fondul unei reprezentări mai ample a lumii cunoscute. Reprezentare conturată atât prin informațiile genetice cât și prin experiența câștigată și depusă în memorie, care e împărtășită cu congenerii.

Perspectiva psihologiei evoluționiste a fost aplicată apoi și în studierea primatelor și a maimuțelor antropoide. La acestea din urmă s-a evidențiat și rolul important pe care-l joacă sociabilitatea, relațiile interindividuale, cele din grupurile mici și lărgite (până la 70 indivizi). Ansamblul acestor date au fost parțial transpuse și în studierea psihismului uman. La om apar însă importante aspecte diferite.

Principalele coordonate specifice ale psihismului uman au fost deja menționate. În primul rând, condiția generală pe care o introduce limbajul narativ critic, care instituie un mediu de cunoaștere ce reduplică realitatea fizico-biologică, asigurând pentru fiecare psihism individual o instanța metareprezentatională, bazată pe memorie ce permite operarea pe modele probabiliste a situațiilor date. Apoi, „funcțiile executive” ce susțin comportamentele cu scop; și, ampla cogniție și relaționare interpersonală, asigurată de „creierul social”. Cogniția socială, funcțiile executive și limbajul narativ au constituit un triunghi funcțional, ce a redimensionat psihismul uman. Psihism ce a ajuns să se integreze tot mai mult în structurile socio comunitare, practico teoretice instituționalizate, ce funcționează ghidate de norme și valori. Dar schema neuromodulară de transmitere a capacităților adaptative de bază nu a dispărut. Ea a fost evidențiată prin felul în care Chomsky a interpretat, în anii 80 ai sec.trecut, achiziționarea limbajului de către copil.

Transmiterea modular cerebrală a capacităților lingvistice ale copilului se bazează pe dezvoltarea anumitor zone a cortexului cerebral fronto temporal. Dar suportul asimilării și practicării limbajului ar consta într-o „gramatică de profunzime”; adică o structură logico sintactică generativă, valabilă pentru toate limbile umane. Copilul ce crește într-un mediu lingvistic determinat, odată cu însușirea prin imitare a diverselor praxii, asimilează și practicarea limbii culturii în care crește. Și aceasta fără a se concentra asupra exersării efective și fragmentare a secvențelor ei constitutive. Practicarea limbajului se decantează, și „se agregă” în

structurile neuropsihice ale copilului din această ambianța lingvistică, în limitele capacităților performante ale creierului său, prin jocul imitării și interacțiunii cu adulții.

Un model similar poate fi avut în vedere și pentru achiziționarea structurii funcțiilor executive și a celor ale cogniției sociale. Pentru acesta din urmă Baron-Cohen a inventariat o suită de moduli psihocerebrali bazali, ce intră succesiv în funcție conjugându-se; astfel încât, la trei ani să se închege capacitatea mentalizării. Inițial ar apare privirea ațintită ce detectează intenționalitatea celuilalt; apoi: privirea conjugată cu a mamei, recunoașterea în oglindă, imitarea cuiva care nu e prezent (la 18 luni); pe parcurs ar intra în joc și un modul al detectării emoțiilor, ce susține empatia și se conjugă cu atașamentul. În sfârșit, toate acestea se articulează în jur de 3-4 ani pentru a constitui capacitatea de cogniție socială a mentalizării (ToM). Prin mentalizare, copilul se resimte că are un corp și un eu propriu, cu o proprie identitate și agenție, prin intermediul căruia intuiește percepându-l pe altul ce intenții și evaluări are acesta în situație. Privitor la interpretarea genezei mentalizării există și alte interpretări, dar tradiția modularității nu este complet ignorată.

Tema modularității neuropsihice prin care se transmit genetic disponibilități comportamentale adaptative, se păstrează deci și pentru psihismul uman, într-un sens nuanțat însă. „Pachetul modular” cu care copilul se naște conține, desigur, programele instinctuale bazale ale psihismului animal (oscilația veghe/somn cu vise, pulsivitatea de investigare a ambianței, percepție vizuo-spațială, reactivitatea emotivă și dispozițională, reglare alimentară, erotismul și comportamentul sexual, teritorialitatea etc.). Dar rețelele neuronale modulare ale creierului uman includ în plus:

- disponibilitatea de a-și însuși și exercita limbajul narativ critic și variate coduri semiotice structurate gramatical semantic.

- grupajul funcțiilor executive ce susțin acțiunea cu scop, rezolvarea de probleme și căutarea activă a informației.

- cogniția socială interpersonală și atașamentul, prin care se introjectează imagourile altora aflați în relație afectivă, cu autoproiectarea subiectului, ca personaj, în scenarii relaționale, pe o diagramă intim/public.

- stări dispoziționale, incluzând autovalorizarea : euforie expansivă și megalomană, retragerea depresivă autodepreciativă, încordare anxios suspicioasă etc.

- autoperceperea și autoreprezentarea sinelui reflexiv și intențional, ce e resimțit ca încorporat; și care a asimilat instanța alteregourilor. Sine ce se configurează cu o identitate biografică mnestică (conjugată cu cea corporală și socială), aflându-se în raport cu lumea fizică și umană prin intermediul unor situații actuale.

Structura funcțională a psihismului uman presupune o amplă prelucrare informațională pe care o gestionează nucleul sinelui încorporat, structurat intențional, reflexiv și autogenerativ; care, prin diverse mecanisme ordonează și ierarhizează mereu ansamblul datelor informaționale, după coordonatele unor obiective.

Condiția relațională față de lume a psihismului individului uman depășește raportarea la lumea biofizică ambientală, desfășurându-se într-un plan metareprezentational teoretic, susținut de intersubiectivitatea interpersonală și populat cu realități fictive și cu artefacte umane. Acest plan metareprezentational e conectat la (și imersat în) mediul lingvistico narativ (și conceptual) al culturii comunității, în care funcționează norme și valori ce reglează comportamentul indivizilor înregimentați în practici instituționalizate; precum și narațiuni mitico sacrale, istorico fictive și științifice. Pe acest fundal subiectul se autoevaluează și se angajează în situații, montându-se dispozițional; și apoi dezvoltând proiecte și preocupări.

Astfel de dimensiuni specifice psihismului uman vor fi comentate în continuare; și apoi reluate analitic odată cu invocarea stărilor psihopatologice.

Câțiva parametri ai antropogenezei și psihismul uman; funcțiile executive și cele ale cogniției sociale.

Procesul antropogenezei este evaluat ca începând cu aproximativ două milioane ani în urmă, perioadă în care s-au succedat mai multe specii de antropoizi și de reprezentanți ai speciei „homo”. În urmă cu 300.000 ani speciile de oameni despre a căror existență avem dovezi, se pare că erau destul de asemănătoare, răspândite fiind în Africa și Eurasia. Până la urmă însă se impune specia homo sapiens, apărută de cu aprox. 150.000 ani în urmă în sud vestul Africii. Aceasta se răspândește pe toate continentele, după ce în urmă cu aprox. 70.000 ani ar fi parcurs o revoluție cognitivă. Celelalte specii de homo dispar, iar sapiens trece, în urmă cu 10.000 ani la agricultură și sedentarism; și apoi la scris, diferențiere socială ierarhică, imperii, bani, cultură, istorie. Pentru ca în urmă cu 500 ani să înceapă revoluția științifică urmată de cea industrială, care se continuă cu actuala condiție post modernă. Acesta ar fi rezumatul.

La specia homo, se poate constata continuarea tendinței ce se evidențiază pe întreg filonul evolutiv al mamiferelor superioare și primatelor, în direcția celor antropoide; creșterea volumului creierului și stațiunea bipedă. Aceasta din urmă, care la nivelul lui homo se definitivează, permite privirea conjugată pe fundalul orizontului și utilizarea mâinii, nu doar pentru gestică (conjugată cu fața), ci și pentru prehensiune, manipulare și operații tot mai precise asupra obiectelor. Odată cu conjugarea dintre privirea centrată și mână, omul începe să producă unelte și să dezvolte funcțiile cognitive executive.

Rasa umană se va caracteriza prin producerea și utilizarea uneltelor, inițial confecționate din lemn și piatră. Unelte folosite pentru obținerea și prelucrarea hranei; apoi și pentru confecționarea de îmbrăcăminte, obiecte de podoabă, picturi,

sculpturi, locuințe, clădiri de cult. Dar și pentru război. Altă caracteristică în manipularea naturii înconjurătoare va fi utilizarea focului (începând din urmă cu aprox. 300.000 ani) pentru încălzire, apărare, lumină și prepararea hranei. Iar în final, pentru prelucrarea minereului metalifer, cu realizarea de unelte, arme, podoabe și obiecte de cult. Producerea și utilizarea uneltelor pentru obținerea obiectelor și obiectivelor specifice, a susținut dezvoltarea în creierul uman a unui grupaj de „funcții executive”, care concură la realizarea unei acțiuni ce are un scop mai mult sau mai puțin îndepărtat.

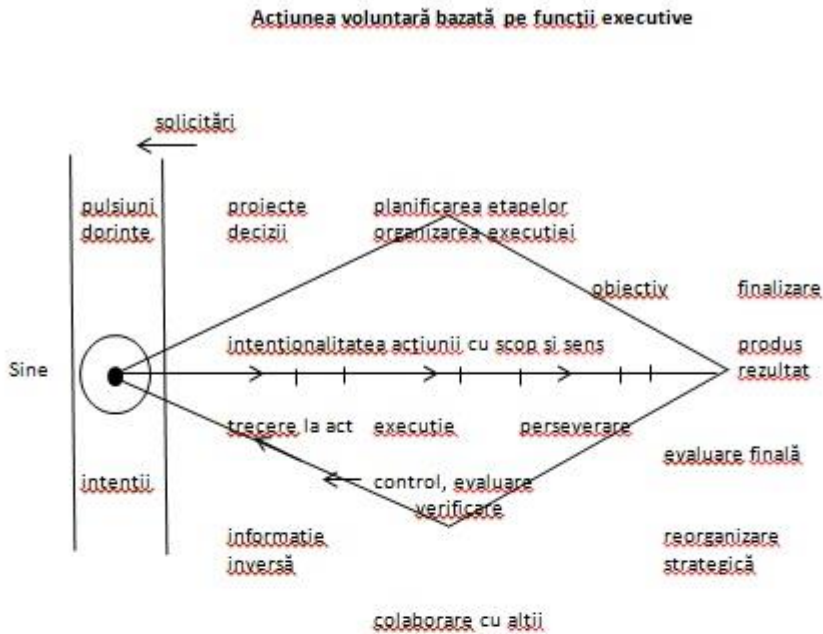
În rezumat, funcțiile executive se referă la următoarele: în raport cu o situație problematică dată, subiectul își fixează un obiectiv de rezolvare a acesteia prin etape succesive. Proiectul ține cont de parametrii situației, avansând ipoteze de rezolvare a problemei, în funcție și de resursele disponibile. Urmează faza deciziei și implementării, cu evaluare continuă prin informație inversă a desfășurării acesteia, a etapelor parcurse și a eventualelor noutăți. Deseori acțiunea se realizează în colaborare cu alții, fiind necesară acordarea reciprocă a proiectelor. E nevoie de flexibilitate în raport cu informațiile noi, uneori proiectul inițial trebuind să fie reconfigurat. Întreg procesul acțiunii realizatoare pe care o susțin funcțiile executive, presupune un „centru de comandă” al agenției proprii, care-și asumă coordonarea și controlul și menține direcția operațiunii până la atingerea țelului. Esențială e și operarea continuă pe modele probabilistice ale realității, fapt susținut de limbajul narativ critic și „instanța teoreticului” pe care acesta o induce.

Realizarea acțiunilor cu scop pe baza funcțiilor executive ale creierului presupune o continuă prelucrare orientată a informațiilor. A celor din ambianța percepută, furnizate de către alte instanțe umane, obținute din propria memorie, a informației inverse privitoare la parcursul acțiunii realizate prin propriul corp, cu evaluarea etapei în care s-a ajuns. Obținerea informațiilor este ea însăși un proces activ, care subliniază caracteristicile intențional reflexive ale psihismului. Chiar și simpla percepție a unui obiect sau a unei situații necesită o filtrare și prelucrare a

informațiilor, realizată în etape. La un prim nivel, un filtru atențional elimină
cvasiautomat informațiile neimportante în raport cu obiectivul intențional,

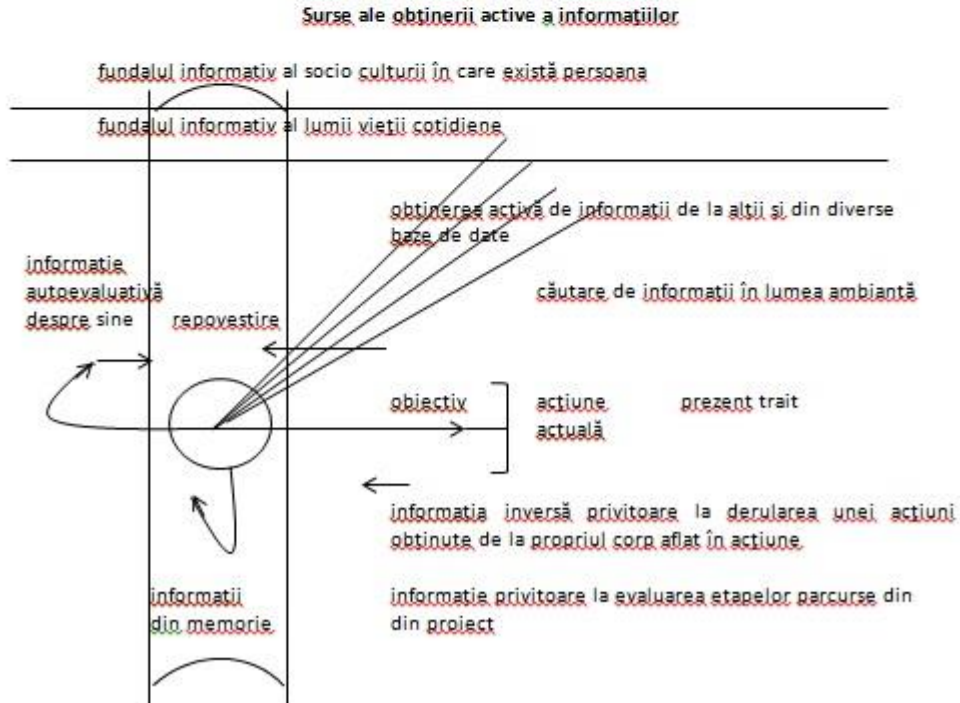
Chenar 81

Figura 4

Chenar82

Figura 5

ierarhizându-le pe celelalte în funcție de importanța lor. Iar la un nivel ulterior, datele perceptive sunt structurate ierarhic în vederea configurării unor forme semnificante, interrelaționate, plasate pe un fundal accesibil. Acest proces de ierarhizare a informațiilor după principiul unei „coerențe centrale” funcționează și în direcția urmăririi scopului unei acțiuni.

Realizarea unor acțiuni cu scop după modelul girat de „funcțiile executive” se poate desfășura cu diverse obiective individuale sau în parteneriat: realizarea unui artefact manufacturat sau a unui eveniment, a unei comunicări, clarificarea unei situații (eventual relaționale), rezolvarea unei probleme, obținerea unei informații etc. Mediul de desfășurare este atât cel al ambianței fizico biologice cât și cel lingvistico teoretic, specific lumii umane.

Atât mamiferele superioare cât și maimuțele antropoide sunt ființe cu important potențial de relaționarea socială diferențiată. Pe lângă grupul familial, mai restrâns sau mai lărgit, unele dezvoltă relaționări în grupe mai mari, care-și împart un teritoriu și care pot ajunge la 70-80 indivizi.

Antropogeneza etalează o structură tot mai complexă a relaționărilor sociale intraspecifice. Aceasta se corelează și cu nașterea prematură a progeniturii, condiționată de faptul că stațiunea bipedă nu permite ca oasele bazinului femeii să crească în ritm paralel cu volumul tot mai mare al capului speciei homo.

Caracteristică hominizilor e transmiterea genetică după modelul K (constând din nașterea a puțini pui dublată de un pronunțat investment parental) este astfel mult amplificată. O lungă perioadă de maturare a copilului și deci a creierului acestuia se petrece extrauterin, în strânsă interacțiune cu mama și familia lărgită, cu deschidere față de stimulările evenimentțiale umane și de informări educative. Deja la antropoide, un număr tot mai mare de indivizi gravitează în jurul acestui copil născut prematur, ajutând-o pe mamă în hrănirea și educarea sa; astfel încât el crește în mijlocul unei ample rețele sociale.

În cazul omului, în acest context se dezvoltă o formă aparte a relației de atașament, care în principiu, e de fapt specifică tuturor mamiferelor. Psihismul incipient – și deci creierul aflat în plină dezvoltare și maturare al copilului uman – intră în rezonanță cu psihismul matern, comunicând cu acesta inițial prin expresivitatea feței și privire. Imagoul matern este asimilat, introjectat în psihismul copilului, printr-un model special de relaționare (denumit de Bowlby „internal working model”). În primii trei ani se dezvoltă, în contextul maturării creierului, al interacțiunii cu mama și ceilalți îngrijitori, al achiziției limbajului și altor funcții psihice integrative, o funcție a cogniției sociale ce a fost denumită „mentalizare” (sau Theory of Mind – ToM). Copilul de 3-4 ani devine capabil să intuiască situațional, procesele intenționale, atitudinile, dorințele și credințele ce sunt prezente în mintea altora. El își dă seama că alții au propria lor minte, diferită de mintea sa, de dorințele, intențiile, opiniile și acțiunile pe care le inițiază el însuși. Desigur, atașamentul față de alte persoane se menține întreaga viață, cogniția socială făcând diferența dintre cei intimi și apropiați sufletește, persoanele oficiale și cele străine. Dar, concomitent operează și cogniția socială, ce are la bază „creierul social”, prin care el identifică trăirile altora, credințele și intențiile lor în raport cu sine și alții. Cogniția socială stă la baza configurării poziției propriului sine în cadrul evenimentelor relaționale ce se derulează, a scenariilor dramatice în care subiectul se simte angrenat, alături și împreună cu alții.

Orice om este implicat în permanență, nu doar în mai multe proiecte de acțiune realizatoare, ci și în variate preocupări de clarificare a relaționărilor și a identității sale sociale.

Revoluția cognitivă a lui homo sapiens; limbajul narativ și realitățile fictive; dimensiunea practico teoretică a umanității istoriei culturale

Se consideră că revoluția cognitivă realizată de homo sapiens în urmă cu aprox. 70.000 ani, care a făcut din el unica specie umană ce a supraviețuit și a

generat omul cultural al istoriei, se bazează pe trei aspecte ale narativității limbajului articulat, ce s-au dezvoltat în această perioadă: - Privitoare la rezolvarea în comun de probleme practice de către mari grupuri. – Privitoare la comentarea evenimentelor și indivizilor umani, fapt ce presupune evaluări și caracterizări, introducând condiția de personaj uman. - Privitoare la situații și entități, mai mult sau mai puțin fictive, în care omul crede; fapt ce deschide câmpul comportamentelor magico religioase, a credinței în mituri, în ființe și realități supranaturale, în instituții supraindividuale și valori de schimb etc. Și, în final, operații în „instanța teoreticului”. În perspectivă strict individuală limbajul narativ critic amplifică enorm instanța modalităților metareprezentationale, pe care se pot opera rezolvări de probleme folosind eventualități. În acest plan subiectul se autoreprezintă și pe sine ca personaj, în scenarii relaționale, alături de persoane reale și fictive. Prin instanța sa metareprezentatională subiectul se articulează de planul teoretic (narativ) al lumii sale umane și devine capabil de judecăți abstracte, cu operatori simbolici. Hipersociabilul homo sapiens, bazat pe limbajul său narativ care-l orientează spre scenarii metareprezentationale posibile și spre credința în entități supranaturale, se manifestă prin acțiuni ghidate de norme și valori. Comportamentul animalelor, inclusiv cel reproductiv, la antropoide, și la specia homo în fazele inițiale ale antropogenezei, se bazează pe mesaje genetice, rezumate în genomul transmisibil sexual. Baza pentru comportamentul specific a lui homo sapiens nu mai e însă în gene, ci în nucleul normativ, care susține practicile instituționalizate supraindividuale. Normativitatea e formulată în esența ei lingvistic, predominant deontic, stabilind ceea ce e obligatoriu, interzis și permis într-o socio cultură dată. Iar sursa și centrul acestei normativități deontice se plasează, pentru omul arhaic, în jurul instanței mitico sacrale, prin care se face apel la zeii transcendenți. Puterea lumească supremă se revendică și ea de la cea zeiască, de pe vremea codului lui Hamurabi și până la ultimii regi actuali. Eliade argumentează cu nenumărate exemple că fiecare acțiune umană importantă, de la

munca pământului și pescuit la actul sexual, se cerea realizată de către omul arhaic prin raportarea la un model arhetipal, efectuat inițial de un strămoș sau un erou mitic. Deci, trimițând la narațiunea mitică.

Chenar 83

Funcții ale limbajului narativ în psihismul uman

Într-o recentă prezentare succintă a istoriei omenirii, Harare rezumă revoluția cogniției realizată de homo sapiens odată cu limbajul narativ prin comentarii de tipul următor.

În rezolvarea de probleme practice, limbajul narativ permite utilizarea informațiilor din trecut pentru acțiunea în viitor a unor comunități umane. De ex. un individ povestește grupului cum a observat dimineața un leu care a luat urma unor mamuți și a localizat direcția de deplasare a acestora; a doua zi grupul poate organiza o expediție pentru alungarea leului și înconjurarea mamuților.

În relaționarea socială, narativitatea permite discuția între doi sau mai mulți indivizi despre altul neprezent, care astfel e evocat, comentat și caracterizat. Se poate decanta astfel pe această cale o opinie caracterizantă a grupului, față de membrii săi, importantă pentru ocuparea pozițiilor ierarhice. Evocarea altora neprezenți, funcționează nu doar în vederea comentării și caracterizării ci și ca reamintire. Prin aceasta se deschide calea cultului strămoșilor; iar apoi a legendelor, epopeilor și istoriilor. Limbajul narativ permite și organizarea socială la scară largă. De ex, pentru homo sapiens de pe vremuri, posibilitatea de a organiza o expediție a unui grup uman care să înconjoare o turmă identificată de cai, ce sunt hăituiți apoi spre o strâmtoare, unde-i așteaptă un grup pregătit din timp. Acesta îi masacrează, asigurându-se astfel comunității o mare cantitate de carne și piei.

Prin limbajul narativ devine posibilă apoi – și în mod esențial - referința la semnificații și entități ce depășesc realitatea fizico-biologică percepută nemijlocit situațional, fiind astfel „supra-naturale”. Astfel sunt de exemplu spiritele strămoșilor morți, spiritul sau sufletul unui animal – ce poate deveni un totem. Grupul va putea crede, de exemplu că „leul este spiritul protector al grupului nostru”. Se pun astfel bazele „lumii specific umane”, care, chiar dacă este analoagă lumii ambiante percepute, se definește doar în plan narativ teoretic, susținută de limbaj. Iar în acest plan pot apare variate entități fictive, dar operaționale pentru oamenii ce cred în ele. Această instanță a „teoreticului” ce vertebralizează lumea oamenilor, va pune în joc nu doar transcendența religiei, ci și miturile sau legendele de origine, normele și legile de conduită, în cadrul practicilor instituționalizate, valorile de schimb și utilizarea banilor. Pe baza unor astfel de elemente în care oamenii cred și pe care le respectă, care-i reunesc sub mitul originii și tradiției comune, umanitatea se va dezvolta în continuare, ocolind genomul lui homo sapiens. Multiplicarea biologic genetică continuă ca și la antropoide; și la fel ca oamenii de dinainte de sapiens. Dar adevărata sa reproducere se va realiza prin educația noilor generații, reduplicarea și amplificarea lumii culturale, susținută de „realitățile fictive” ale limbajului narativ.

Se consideră că de la homo erectus încoace, morfologia indivizilor umani nu s-a modificat semnificativ. Iar de la homo sapiens, cel puțin în ultimii 30.000 ani nici mărimea creierului. Noile câștiguri evolutive ale diversificării și complexificării psihismului au apărut și s-au transmis predominant nu prin schimbări biologice genetice, ci prin mijloace culturale bazate pe informația ce se transmite prin limbajul narativ. Diversificarea evolutiv istorică a practicilor instituționalizate, a modului de relaționare interumană într-un univers reduplicat prin limbaj și într-o lume de artefacte produse de om, actualizează și califică mereu noi potențialități psihocerebrale.

Flancat de noile sale arme cognitive, homo sapiens domină și apoi elimină toate celelalte specii de homo. El trece din Eurasia în Australia (acum 35.000 ani) și în America (în urmă cu 12.000 ani prin Alaska). Iar unde își face apariția domină și extermină animalele mari și multe alte specii de animale. În sfârșit, în urmă cu aprox.10.000 ani devine agricultor sedentar, preocupat nu doar de trecutul său (originea lumii, a lucrurilor, a omului și a ginte sale) ci și de scurgerea timpului spre viitor, pentru garantarea recoltelor ce vor veni. Recoltele depind de anotimpuri, deci de mișcarea astrelor. Cerul se cere cercetat tot mai atent, fapt ce duce la dezvoltarea astronomiei – și a matematicii pe care aceasta o implică - ca bază pentru calendar. Vor apărea orașe. Iar societatea ajunge să se manifeste tot mai pronunțat ca structurată în clase ierarhice, specializate.

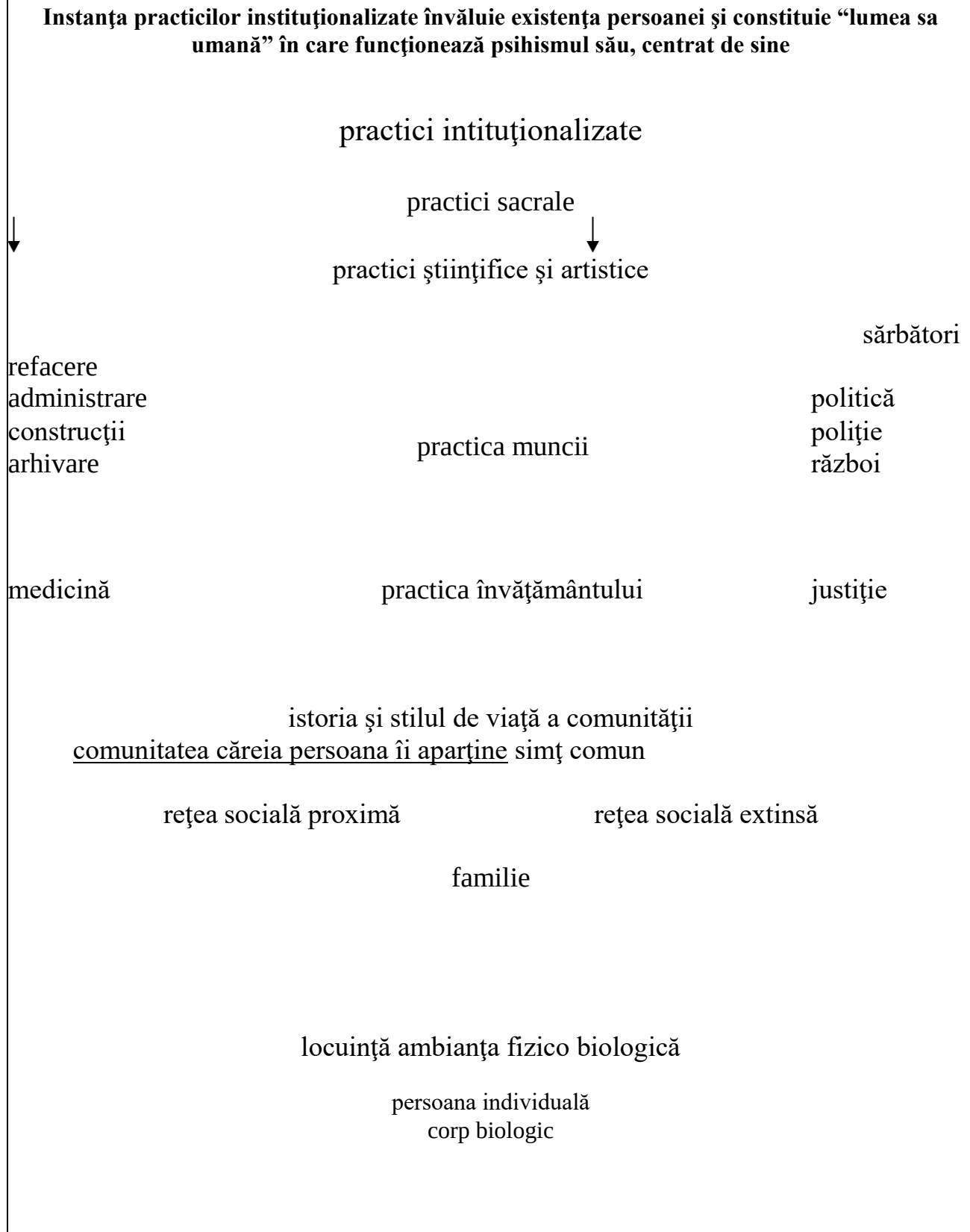
Practica muncii productive din societățile agrare se integrează într-o complexă structură a practicilor instituționalizate, care cuprind pe lângă munca agricolă, meșteșugurile (producerea mijloacelor tehnice de producție), administrația birocratică, comerțul, practica educativă, medicală, politică, juridică, cea războinică și, încununându-le pe toate, practica sacrală. Societatea structurată prin practici instituționalizate va defini statute și roluri sociale supraindividuale, pe care subiecții ce intră în angrenajul lor urmează să le asimileze, ca parte integrantă a psihismului lor și a ipostazierii acestuia în personaje. Realitatea socio-biologiei

se reformulează radical în funcționarea socio-culturilor agrare, în care normativitatea rolurilor ajunge să definească și diverse faze ale ciclurilor vieții (copil, adolescent, soț, părinte, văduv, bătrân etc.). Un rol deosebit îl va juca practica educațională, care se distribuie între familie și sectorul public. Iar după invenția scrisului, instituțiile acestuia se vor organiza și ele printr-o practică educațională specială.

În acest context socio cultural se realizează o pronunțată polarizare între viața intimă familială și cea public oficială, ce se va repercuta și asupra psihismului individual. La un capăt se concentrează zona intimității subiective, cea a secretelor

Chenar 84

Figura 6

personale la care au acces doar persoanele apropiate. Iar la celălalt capăt zona manifestărilor publice oficiale, în care subiectul apare ca un personaj ghidat de norme sociale.

Personajele se referă în egală măsură la ființele umane concrete despre care se poate nara, cât și la ființele cvasiumane din mituri, legende și basme, din epopei, istorii, biografii. Condiția de personaj poate marca pe fiecare om normal ce intră în angrenajul discuțiilor altora despre el. Sau, care-și povestește propriile evenimente pe care le-a trăit. Odată cu asimilarea în propriul psihism a statutelor și rolurilor sociale și a condiției de personaj, psihologia omului de după revoluția agrară începe să se dimensioneze și prin condiția persoanei.

În perioada din urmă cu aprox. 2500-3000 ani, s-a produs o mutație în parametrii socio-culturali ai umanității din zona mediteraneeană, constând în relaxarea credinței în transcendența atotputernică a mitului sacral, cu translatarea acesteia în direcția mytosului-poveste. În această perioadă, care e concomitentă cu apariția scrisului alfabetic vocalic și a circulației banilor monedă, s-au dezvoltat amplu științele, filosofia și practica juridică, apărând conceptul de persoană. Ulterior, odată cu ascensiunea noii religii a creștinismului care promova întruparea în om a lui Dumnezeu, conceptul de persoană e transferat acestuia. El va reveni la omul real în epoca modernă, odată cu etica lui Kant, sub forma persoanei morale.

Un nou episod din istoria lui homo sapiens se produce în ultimii 500 ani, când după Renaștere se dezvoltă ideea polarizării subiect/obiect. Adică, opozitivitatea între psihismul reflexiv conștient al omului, ce se adâncește în propria-i subiectivitate; și la un pol opus, o lume de obiecte spațiale, dotate cu proprietăți perceptibile.

Acum se impune treptat o știință matematizată care studiază „realitatea obiectivă” în mod experimental și în perspectivă statistică. Obiectele unei lumi fenomenale (a cărei „obiectualitate” se polarizează cu subiectivitatea conștiinței persoanei individuale) sunt cuprinse în teorii științifice despre lume. Această nouă perioadă a umanității se petrece însă într-un context al culturii în care, narativitatea limbajului instituisese deja ferm, prin tradiție, o „instanță a teoreticului”, ca definitorie pentru lumea umană. De aceea în ultima sută de ani, cunoașterea științifică a lumii se realizează sub formă de „teorii științifice matematizate” (coerente și testabile) fondate epistemologic. Iar omul, persoana umană conștientă, istoria umană ce s-a dezvoltat pe fundalul antropogenezei, a biogenezei și a genezei cosmosului, devin și ele un obiect de studiu al teoriilor științifice. Multiplicarea uneltelor și a tehnologiei realizează o amplă „protezare” a instanței corporale a persoanei umane, printr-un fel de „corporalitate instrumentală publică. Mediul în care omul trăiește este tot mai mult unul artificial, produs de el însuși, ca o „a doua natură”.

Rezumat 2020

Psihologia evoluționistă stimulează o regândire a infrastructurii psihismului uman, care să fie utilă configurării unui model coerent al acestuia. Tradiția psihologiei occidentale a afirmat de la început – prin Aristotel - existența unui psihism la animale (lipsit de unele atribute ale celui uman)...dar.. în perioada Modernității Europei dualismul lui Descartes a negat psihismul animalelor (considerate ca simple automate). În sec XIX Darwin formulează tema derivării psihismului uman din cel animal în perspectivă evoluționistă, invocând selecția naturală (și sexuală) ca factori dinamizatori ai acestui proces, mediat genetic. În sec. XX, după elaborări mai ample în studiul geneticii și antropogenezei, această problemă a fost reluată, acceptându-se că și la oameni s-ar putea accepta o parțială transmitere genetică de tip „modular,, (prin intermediul unor rețele neuronale din creier). a unor predispoziții de a răspunde specific la unii stimuli ambientali; desigur,

în cadrul „lumii umane,, și a fenomenologiei psihismului uman. Astfel de „structuri cerebrale,, de suținere a unor funcții psihologice specifice, au fost circumscrise pentru : - structuri cerebrale ce stau la baza relaționărilor cu alte persoane („creierul social,,).. și acțiunea cu scop („funcțiile executive,,).. montarea stărilor dispoziționale afective (anxioase, agresive, de inhibiție depresivă de relație expansivă)..cele ale autopercepției delimitative (schema corporală) si

autoevaluative. Pentru psihismul uman un rol deosebit îl joacă limbajul său specific, care și el are structuri cerebrale ce-l susțin (limbaj care se învață,, aproape spontan, prin simpla maturare în mediu interpersonal lingvistic). Aparte la psihismul uman, e mai ales capacitatea sa de a opera pe modele meta-representative (imaginativ probabiliste și abstract conceptuale)

În plus, o înțelegere a organizării și funcționării specificului psihismului uman nu e posibilă fără a se ține cont de specificul lumii umane. Lume în care, rețele de persoane conștiente sunt angrenate în practici instituționalizate, ghidate de norme și valori; în care logosul (limbajul specific uman) întreține un paln narativ teoretic abstract. Psihismul uman se cere înțeles și ca „introjectând,..ca prelând coordonatele ansamblului lumii sale umane (alte persoane, insitiuțiile normele , valorile.. logosul),,,astfel încât motivațiile sale.. precum și deciziile și acțiunile.. sunt corelate cu această inserție în lumea sa umană.

Sinele persoanei conștiente ca nucleu intențional reflexiv al psihismului uman

Psihismul individului uman, dezvoltat pe fundalul evoluției biologice în direcția telencefalizării și a transmiterii genetice a modúlilor

psihocomportamentali, s-a diferențiat prin parametrii săi specifici, susținuți de funcțiile executive, creierul social și instanța metareprezentatională a limbajului narativ critic. Dezvoltare ce a fost sprijinită de complexificarea mediului specific al lumii umane pe care-l asigură structurile practico teoretice instituționalizate, ghidate de norme și valori, instituind o „lume umană” ce învăluie fiecare persoană. Lume umană bazată pe limbajul narativ la care participă fiecare persoană, ce-și desfășoară în mediul ei, în câmpul ei, întreaga existență. Lume umană ce susține o anumită cunoaștere și reprezentare a realității fiind populată de artefacte și simboluri specifice. Acest psihism al individului uman se cere înțeles ca ordonat în jurul centru de sinteză și comandă. Un astfel de centru a fost comentat în antichitate ca hegemonikon, în modernitatea europeană ca eu conștient al persoanei, iar mai recent ca sine (self) intențional și reflexiv.

Psihologia teoretică ce s-a dezvoltat din antichitate în cadrul filosofiei odată cu Aristotel, a comentat psihismul uman predominant din perspectiva cunoașterii. În acest sens se considera că informațiile culese de simțuri din lumea exterioară sunt vehiculate de simțul comun până la un centru, comparate cu datele de memorie și cu imaginarul, pentru a fi sintetizate cognitiv de intelect (nous). Stoicii au denumit acest centru hipokeimenon. Mai târziu, în perioada scolasticii, s-a adăugat evaluarea, iar Avicena a introdus tema intenționalității. În aceeași perioadă, odată cu mistică renană, s-a considerat că mintea omenească poate avea un “eu” și un “sine”, caracteristici pe care le-ar împrumuta de la ființa divină, singura care există „prin sine”, prin contemplarea mistică. În Renaștere, mișcarea protestantă a deschis calea subiectivității conștiinței, prin invitarea credinciosului de a-l căuta pe Dumnezeu “în adâncurile minții proprii”. Se naște acum conceptul de conștiință subiectivă, care, în conjuncție cu empirismul nominalist a condus spre polarizarea lumii umane între un pol al subiectivității persoanei și unul al obiectivității lumii exterioare. Psihismul omului ajunge să fie comentat prin subiectivitatea cogitantă a conștiinței sale, ce se poate îndoi de lume; dar nu și de

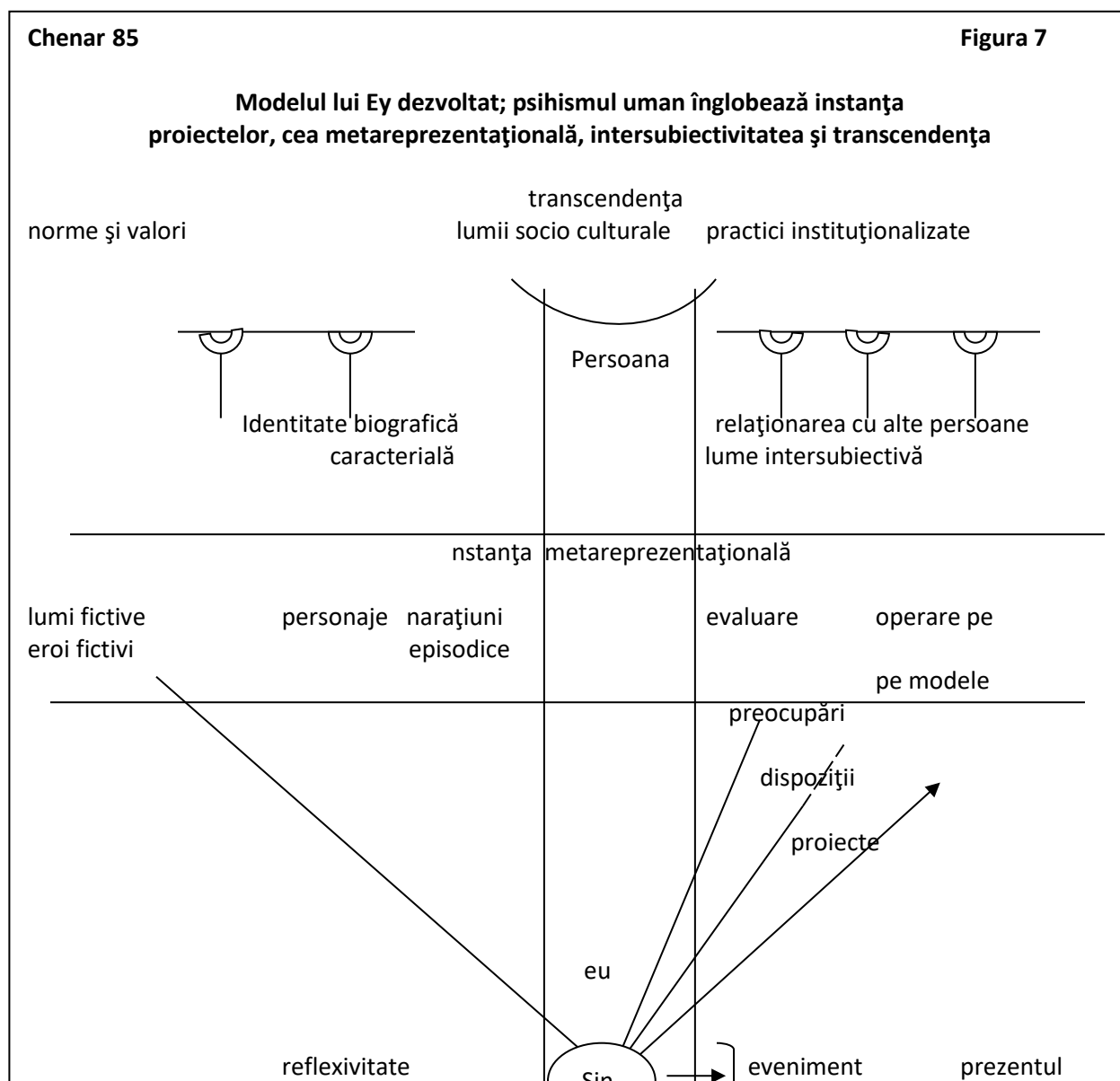
faptul că îndoindu-se gândește (Descartes). Conștiință subiectivă, opusă lumii obiective exterioare, ce constă din obiecte spațiale ce sunt substraturi ale unor realități perceptibile. Această imagine s-a menținut până la Kant, care adaugă subiectului (eului) conștient dimensiunea persoanei morale. Iar sinteza lui Hegel diferențiază conștiința (intențională) reflexivă a lumii, de conștiința celuilalt (alterego) și de conștiința de sine.

Psihologia științifică ce s-a dezvoltat din a doua jumătate a sec.XIX ca o știință de laborator, a pus însă un accent mai redus pe subiectivitatea conștiinței, fiind atentă la performanțele psihice înregistrabile. În această direcție s-a dezvoltat doctrina comportamentalistă. Nici psihanaliza, doctrină ce s-a răspândit în sec.XX, nu a acordat importanță majoră conștiinței, deși a păstrat, cu valoare marginală, conceptele de eu și sine. Ea a fost însă atentă la relaționările interpersonale din copilărie și la “introjecțiile” imaginilor altora în propriul psihism. Doar fenomenologia a păstrat interes pentru conștiință, reactivând intenționalitatea lui Avicena și Brentano. Ea s-a îndepărtat însă de metodologiile cantitative, măsurabile.

Având în spate această tradiție, cognitivismul ce s-a impus în psihologie spre sfârșitul sec.XX, s-a concentrat asupra conceptului centralizator de sine (self) intențional și reflexiv. Avantajul sinelui față de tradiționalul eu conștient constă în faptul că permite articularea cu agenția psihismului animal; precum și trimiterile la neuroștiințe, la inteligența artificială și la psihosociologie.

O altă schimbare majoră față de tradiție ce s-a realizat în sec.XX a fost mutarea accentului de la înțelegerea predominant cognitiv contemplativă a psihismului uman spre una activă realizatoare. Faptul s-a evidențiat deja odată cu comportamentalismul, cognitivismul orientându-se ulterior spre rezolvarea de probleme. Dar chiar și neofenomenologia, care a ajuns să colaboreze fructuos cu cognitivismul, s-a orientat spre studierea manifestărilor active pe care subiectul conștient le realizează prin intermediul propriei corporalități.

În cadrul acestei noi orientări un rol important îl va juca revalorizarea conceptului de persoană, în perspectiva identității biografice. Persoana a însemnat în antichitate re-prezentarea unei instanțe umane, - inclusiv a indivizilor -în fața dezbaterilor publice, predominant juridice. După ce conceptul a fost asimilat timp de mai multe secole de dogmatica creștină, el a revenit spre dimensiunea umană odată cu filosofia morală a lui Kant. Conceptul de persoană – personalitate – a asimilat însă și caracteriologia; atât cea tradițională (temperamentală și zodiacală) cât și pe cea a moraliștilor și romancierilor europeni, ce au creionat personaje

tipice. Psihologia narativă a persoanei se insinuează astfel, pentru a umple distanța dintre raportarea activă a subiectului la situația prezentă, susținută de agenția “sinelui actualității” la un pol; și, la alt pol, caracterizarea sau etichetarea morală a persoanei, rezultată din biografie.

Se poate relua acum sugestia avansată de Ey privitoare la organizarea psihismului uman prin intersecția între o dimensiune sincronă, cea a conștiinței actualității; și una diacronă, a conștiinței identitar morale.

Subiectul uman conștient este în permanență angrenat în rezolvarea unor situații problematice actuale. Acestea pot fi diverse ca obiectiv, structură și durată. Pentru o bună performanță subiectul trebuie să-și mențină mereu în față obiectivele de atins, să culeagă constant informații din ambianță privitoare la desfășurarea actului, să colaboreze la nevoie cu alții și să-și refacă strategia dacă situația o cere.

O situație actuală odată încheiată, rezolvată, se depozitează în memorie, plasându-se într-o ordine temporală de succesiune în raport cu alte episoade de viață. Ea participă astfel la conturarea identității biografice a persoanei. Din structura memoriei personale evenimentul trăit poate fi rememorat, reprezentat, narat circumstanțial sau biografic. Dar el poate și să influențeze, preconștient, atitudinile, preocupările și opțiunile ulterioare ale subiectului. Un cumul de evenimente psihotraumatizante de un anumit tip, îi fac pe unii subiecți mai sensibili față de anumite situații, pe care vor încerca să le evite.

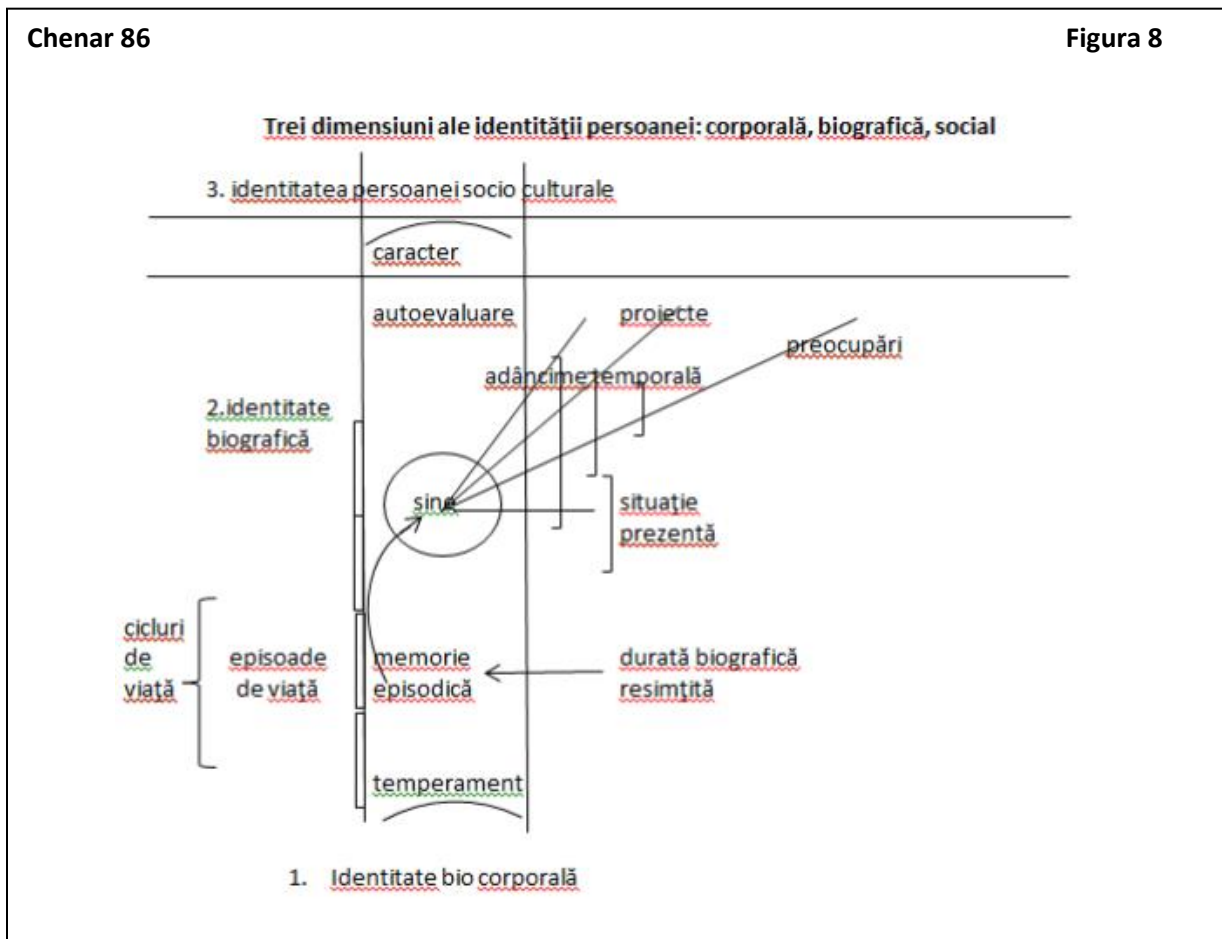
Un aspect al comportamentelor actuale ale subiectului derivă din înlănțuirea și suprapunerea lor. Dacă am considera că un act realizator bine delimitat ar putea reprezenta etalonul actualității trăite de subiect, e ușor de remarcat faptul că acesta se articulează cu altele, ca secvențe ale unor comportamente de durată mai lungă. Pe de altă parte, concomitent se derulează variate proiecte de acțiune cu obiective distincte. Precum și preocupări de clarificare identitar relațională, (clarificarea suspiciunii unei boli, a competenței într-un domeniu profesional, a infidelității partenerului, a persecuției din partea altora). Apoi, în perspectivă temporală

subiectul parcurge și perioade sau cicluri de viață care sunt centrate de obiective de largă respirație (e.g. o perioadă de studii ce se încheie cu promovare și începerea unei profesii; sau: curtare, logodnă, căsătorie, copii). Desigur, sinele subiectului se distribuie între toate aceste planuri bazându-se pe identitatea sa cu sine resimțită global și constant, în fundal. Istoria vieții unui om “biografia sa” chiar dacă e potențial redactabilă printr-un text narativ, este în primă instanța percepută nemijlocit ca unitate și coerența a duratei sale mnestice în care se inseră toate evenimentele trăite. Acest “sine identitar biografic” stă în spatele raportărilor situaționale, asigurându-le o „adâncime temporală”. În plus el asigură unitatea și coerența transtemporală a identității persoanei - și stă în spatele autoperceperii, a părerii pe care un subiect o are despre sine, a autoevaluării sale. Sinele biografic permite subiectului să evoce amintiri, să-și analizeze și să-și autoanalizeze viața. Din el derivă visurile, reprezentările, imaginările; precum și „cursul ideativ” ce se derulează în permanență în fundalul subiectivității conștiinței. Pe el se sprijină autoevaluarea și scenariile metarepresentative de relaționare cu alții, în calitate de personaj.

Sinele identitar biografic reprezintă însă doar una din cele trei componente care, prin unitatea lor, configurează profilul identității individului uman.

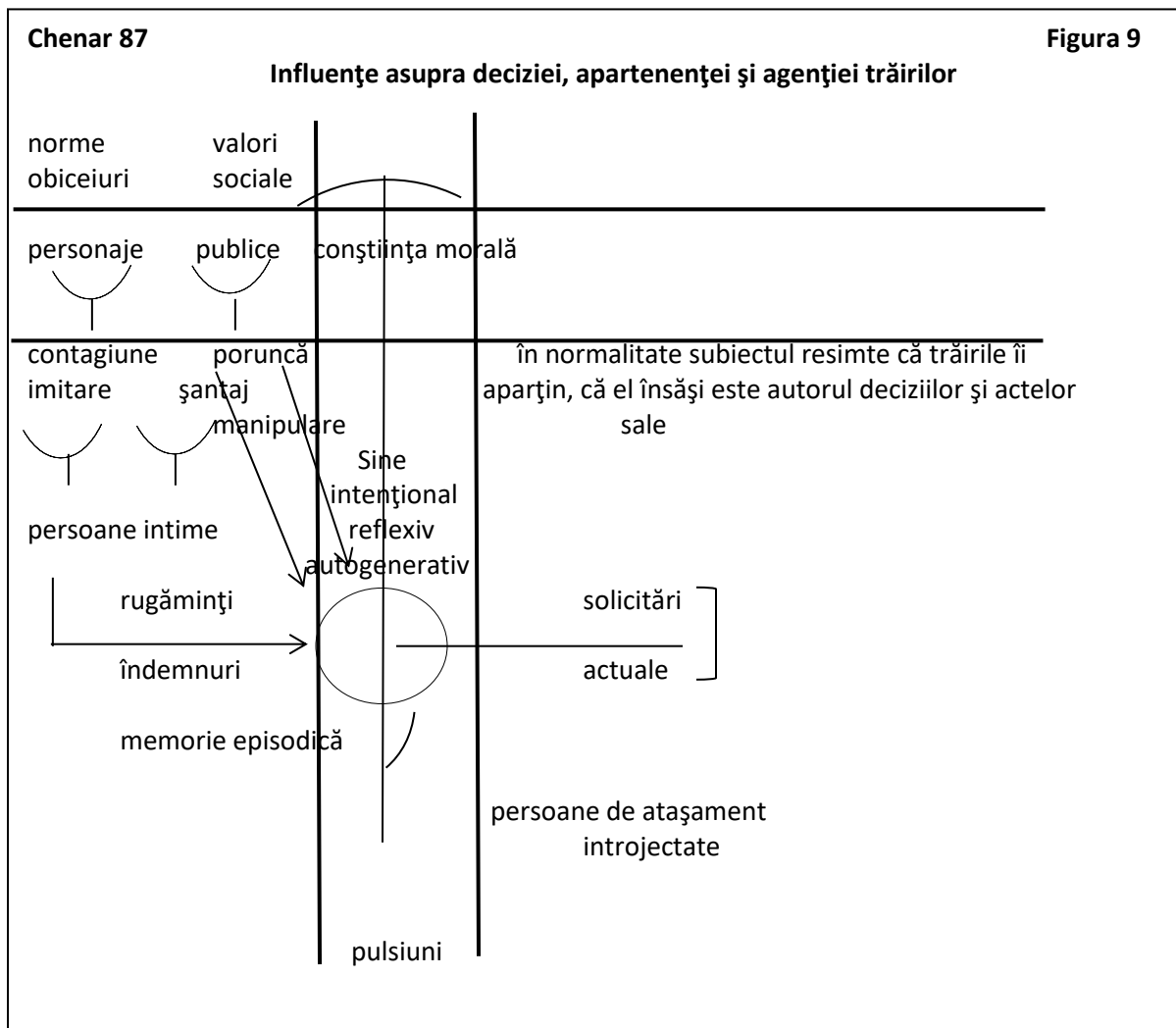
Orice om are o identitate în primul rând prin corporalitatea sa, ce a fost concepută biologic, se naște la o anumită dată calendaristică, trăiește o perioadă de timp, după care moare, la fel ca orice ființă biologică. Corpul uman are o anumită formă, aspectul său – mai ales cel facial – identificându-l pentru alții. Ca markeri de unicitate el are un anumit profil genetic, o amprentă digitală, o formă a irisului, o imunitate specifică. Corpul poate avea unele vulnerabilități, defecte sau dotări deosebite, se poate îmbolnăvi, poate suferi amputații și protezări, poate fi prezentabil și atractiv. Persoana conștientă își resimte propriul corp ca sediu al minții (sufletului) și a identității sale și ca principal instrument în relaționarea cu lumea.

La alt pol se situează persoana socio culturală, cu care corporalitatea și identitatea biografică fac corp comun. Orice individ e identificabil social prin nume, loc de naștere, sex, vârstă, actele de identitate, părinți și rude, rețea socială proximală, curriculum vitae, caracterizare socială, acțiuni întreprinse, opere.

Un alt aspect al identității persoanei, care se corelează cu unitatea, delimitarea și autonomia agenției sale, se referă la influențele asupra deciziei libere. Pentru început se poate considera că subiectul este singurul care decide ce urmează să facă, că el își asumă întreaga responsabilitate a actului. În realitate lucrurile nu stau însă așa. Decizia de a acționa se sprijină, pe lângă propriul proiect și solicitarea situațională, și pe sfaturile sau recomandările altora. Ceilalți mai pot interveni însă și prin sugestii mai mult sau mai puțin ferme, prin porunci și uneori prin șantaj; și acestea, chiar din partea unor persoane de care pacientul depinde. El

va decide apoi să acționeze și prin împărtășirea motivației cu o persoană ce îi este apropiată sufletește; sau prin imitare, prin contagiune socială circumstanțială. În plus, în elaborarea și decizia actelor sale el ține seama de modelele educative pe care le-a asimilat, de imagoul persoanelor de atașament pe care le-a introjectat, de normativitatea socială pe care și-a însușit-o. În toate aceste cazuri autonomia

agenției decizionale de acțiune se multiplică. Dar sentimentul de apartenență la sine a propriilor acțiuni se păstrează.

Influențarea socială și de către alții a trăirilor, motivației și acțiunilor subiectului se înscrie în perspectiva integrării sale în rețelele interpersonal sociale,

care se distribuie între o zonă intimă și una publică. Zona intimă este cea în care subiectul își păstrează secretele personale, în care se generează gândurile și dorințele proprii; la ea având acces doar cei apropiați. Zona publică este cea a apariției pentru persoane necunoscute, zona în care subiectul poate juca roluri sociale, manifestându-se așa cum ar dori să fie receptat de către alții. Aceasta este și instanța comentariilor și caracterizărilor publice, în care subiectul poate deveni „personaj”.

Identitatea persoanei deși are o structură ce poate fi tripolarizată (spre corp, biografie, social) se cere înțeleasă ca un nivel fundamental al psihismului uman, ca bază a individuației sale. În această perspectivă ea presupune unitatea și coerența acestei structuri, centrată și delimitată. Centrarea se realizează printr-o zonă nucleară, activă, autogenerativă și autocontrolată, intențional reflexivă. Iar delimitarea, deși dinamică și flexibilă cuprinde împreună istoria biografică și orizontul tuturor angajărilor, proiectelor și preocupărilor actuale ale subiectului încorporat și definit socio cultural; subiect integrat într-o rețea interpersonală proximă. Prin sinele său nuclear subiectul normal resimte mereu că “el însuși” este autorul gândurilor, deciziilor și actelor sale, că se diferențiază de ceilalți, de societate și de întreaga lume. Și aceasta chiar dacă colaborează, împărtășește idei și acceptă sugestii, mai ales de la persoanele de care este apropiat. Coerența și delimitarea identității personale stau la baza sentimentului de autonomie și agenție. Subiectul normal resimte constant că propriul corp, trecutul și trăirile sale “îi aparțin”, sunt ale sale (“meinest”); și că el însuși este autorul ultim al inițierii gândurilor și manifestărilor sale (agenție). În psihopatologie aceste aspecte pot fi alterate deficitar.

Sinele identitar se mai definește și prin constelația disponibilităților sale, în vederea întâmpinării și acordării cu situațiile pe care le întâlnește, a implicării în rezolvarea lor. E vorba de atitudinea pe care o ia în raport cu ofertele lumii care-l întâmpină. Desigur, inițial subiectul descifrează semnificația care o au pentru el

lucrurile care se petrec, decupând, prin comprehensiune, un profil al situației cu care se confruntă și în care ajunge să se angajeze. Precum și un context și un orizont accesibil al acesteia. Iar apoi, actualizează „dispozitivul” de relaționare adecvat de care dispune, operează pe modele probabiliste, variante de acțiune și le implementează creator. Dacă apare o situație de confruntare, el se poziționează dispozițional pentru luptă, dacă e invitat la o sărbătoare, el activează o bună dispoziție adecvată petrecerii etc., pentru ca apoi să lipte cu succes sau să petreacă pe cinste.

Situațiile întâlnite sunt desigur variate. Astfel, de ex. pentru a realiza bine un lucru, subiectul trebuie să fie într-o “bună dispoziție pentru muncă”, odihnit și cu energie suficientă, deschis eforturilor și colaborărilor; căci, el se poate afla și într-o “proastă dispoziție pentru activitate”, obosit, anergic, nehotărât, apatic. Sau, se poate instala o dispoziție anxios fobică, în care subiectul e speriat și tensionat, gata să se apere, să fugă, să se ascundă. În perspectivă relațională se poate instala o dispoziție suspicioasă față de ceilalți, cu sentimentul unei continue supravegheri și atitudini ostile din partea acestora; sau cu un comportament de neîncredere și înșelare. Se poate menționa și buna dispoziție ce se instalează după un succes sau o victorie, sau cu ocazia participării la veselia unei sărbători comunitare. La polul opus avem dispoziția depresivă a retragerii inhibitate și repliată pe sine de după eșecuri, pierderii doliu, însoțită de autoevaluare negativă. Ar mai putea fi menționat: atitudinea obiectivantă, observațională, cea contemplativă, cea de joacă și glumă etc. Privind în ansamblu s-ar putea formula că : sinele persoanei, definit prin unitatea și coerența identității sale de fond, se află în permanență angajat în situații cu diverse obiective și orizonturi, focalizat însă întotdeauna pe nemijlocitul unei situații actuale.

În sfârșit nu poate fi ignorat faptul că psihismul specific uman se dezvoltă pe fundalul psihismului biologic, a cărei moștenire o poartă; și faptul că prin creierul persoanei el e dotat cu structuri funcționale ce susțin moduli

psihoantropologici ca cei ai limbajului articulat a funcțiilor executive,. A cogniției sociale. Dar și faptul că întreaga sa funcționalitate specifică se desfășoară în interiorul unei lumi umane susținută de limbajul narativ, de practici instituționalizate, norme și valori, entități fictive. Lumea umană ce funcționează ca un mediu sau ca un câmp, ce înconjoară și animă manifestarea existenței sale. Iar articulația între moștenirea biologică a psihismului și specificitatea sa umană este o realitate ce nu e ignorată de intenționalitatea reflexivă a psihismului conștient. Fapt pe care psihopatologia ni-l relevă odată cu sindromul depersonalizării.

Atât la nivel identitar cât și la nivelul relaționărilor cu alții și a raportărilor actuale, coerența, delimitarea și unitatea sa se realizează printr-o sinteză ce face loc și libertății de acțiune și autodeterminare.

În lucrare sunt invocate și prezentate și unele sinteze care deja au fost publicate de unul dintre autori.